

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2007 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2007

1

VILNIUS 2008

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2007

1

VILNIUS 2008

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER

Nordost-Institut Liuneburge

Agnius URBANAVIČIUS (sekretorius)

Lietuvos istorijos institutas

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:

HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO PUBLISHING

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2008

© Straipsnių autoriai, 2008

K o n f e r e n c i j o s

SEPTYNIOLIKTOJI HUMANITARŲ KONFERENCIJA DAUGPILYJE

2007 m. sausio 25–26 dienomis į tradicinę septynioliktąją tarptautinę konferenciją humanitarus pakvietė Daugpilio universitetas. Konferencijoje dirbo kelios sekcijos. Savo tyrinėjimais dalijosi įvairių kalbų filologai (jų buvo gausiausia) bei istorikai. Istorikų sekcija vadinosi „Nuo šaltinio link žmogaus“. Plati tema patraukė daugelio specialistų dėmesį, pranešimus iš savo tyrinėjimų problematikos skaitė Latvijos, Lietuvos, Estijos, Rusijos, Baltarusijos ir Jungtinės Karalystės istorikai. Dauguma pranešimų buvo skirti Baltijos bei Rytų slavų valstybių istorijai. Šio Rytų Europos regiono praeitis ir dabartis yra glaudžiai susijusi, todėl neabejotina, kad žinios apie kaimyninių šalių istorinę raidą plečia akiratį, suteikia galimybę palyginti ir atrasti analogijų bei skirtumų panašią istorinę patirtį turinčių tautų raidoje.

Keli istorijos sekcijos pranešimai buvo tiesiogiai susiję su Lietuvos istorija. Du kaimyninės Baltarusijos istorikų pranešimai buvo skirti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijai. Minsketės Olgos B o b k o v o s pranešime „Jausmų ir daiktų pasaulis: XVI amžiaus bajorų testamentai iš Baltarusijos Nacionalinio istorijos archyvo fondų kaip istorinės antropologijos šaltinis“ tyrinėta testamentų problematika. Kitas Baltarusijos sostinės istorikas Olegas D z i a r n o v i č i u s skaitė pranešimą „Skriaudos kaina: XVI a. pirmos pusės lokaliniai konfliktai Baltarusijos–Latvijos pasienyje ir žalos įvertinimo problema (pagal Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Metrikos knygos nr. 560 medžiaga)“. Pranešime teigta, kad esant neaiškioms valstybės riboms, šiandieninės Baltarusijos gyventojus vargindavo Livonijos (kuriai priklausė Latgala) baronų antpuoliai. Vilnietis Domininkas B u r b a skaitė pranešimą „Latgala, Kuršas, Livonija Vilniaus pilies kalėjimo kalinių apklausose XVIII amžiuje“, kuriame tyrinėjo kriminalinius ryšius tarp Vilniaus bei tuometinės Latvijos regionų. Pranešime plačiau nagrinėta vieno Latgalos bajoro Ignaco Osendowskio gyvenimo istorija, pasibaigusi jo nukirsdinimu už daugybę Latgaloje, Kurše, Vilniaus ir Trakų vaivadijose įvykdytų nusikaltimų.

Paminėtini keli pranešimai, kurie tiesiogiai nesusiję su Lietuva, bet sukėlė daug diskusijų.

Daugpilio istorikė Irėna S a l e n i e c e parodė, kaip panaudojami žodinės (oralinės) istorijos šaltiniai tyrinėjant Naujausiųjų laikų istoriją. Autorė akcentavo dažnai istorikų ignoruojamo šaltinio reikšmę, pateikė konkretų pavyzdį. Sovietinio saugumo dokumente nepasitikėjimą sukėlė frazė apie vieno iš tremto Latgalos sentikio žmonos pasirinkimą vykti į tremtį kartu. Apklausus liudininkus paaiškėjo, kad taip buvo iš tikrųjų. Ilga A p i n e iš Rygos savo pranešime nagrinėjo latvių bei rusų tautų

santykius istorijos raidoje. Anot prelegentės, iki Sovietų Sąjungos okupacijos latvių visuomenėje nerandama priešiško rusams ar Rusijai, jis atsirado tik po 1940 m. Latgalos lenkų „tutejšių“ fenomeną XIX–XX a. nagrinėjo Ėriksas J ė k a b s o n a s iš Rygos. Istorijos raidoje Latgalos lenkakalbiai nebuvo stipriai organizuota jėga, jų tautinės tapatybės klausimas labai komplikuoatas. Gyvą disputą sukėlė Rusijos konsulo Daugpilyje Nikolajaus V i c h l i a j e v o frazė, kad Rusijos visuomenei reikia „atgailauti (*покаяться*)“, nepasiduoti ekstremizmui ir ksenofobijai. Įdomus buvo Minsko istoriko Jevgenijaus G r e b e n j pranešimas „Vitebsko miesto gyventojų verslininkystė vokiečių okupacijos metais (1941–1944 m.)“, kuriame teigta, kad nacių valdžia nedarė ypatingų kliūčių baltarusių verslo plėtrai sunkiais okupacijos metais. Aleksandrs I v a n o v a s iš Daugpilio aptarė šiuolaikinės Latvijos archeografijos problemas. Anot pranešėjo, daugelis dokumentų publikacijų rengiamos atmes-tinai, šaltiniai dažnai leidžiami be aiškaus įvado, dokumentai pateikiami ne originalo kalba, nėra žinių apie popierių, vandenženklus, trūksta paaiškinimų. Latvijos diplo-matijos istorijos problemoms skirtame vilnietės istorikės Sandros G r i g a r a v i-č i ū t ė s pranešime „Danijos užsienio reikalų ministerijos aktai (*Udenrigs–ministeriet Akter*) apie latvių veiklą Danijoje 1946–1972 metais“ analizuoti Latvijos emigrantų politiniai siekiai.

Antrąją konferencijos dieną pristatytas praėjusių metų konferencijai skirtas lei-dinys, kuriame buvo nemažai Lietuvos mokslininkų straipsnių.

Galima teigti, kad konferencija pavyko. Joje vyravo demokratiška draugiška dva-sia, plėtojosi įdomios diskusijos. Pirmos dienos vakare vyko vakaronė su vaišėmis bei koncertu. Konferencija įvyks ir kitais metais, Lietuvos istorikai joje visuomet laukiami.

Domininkas B u r b a

XIV RUSIJOS NUMIZMATIKOS KONFERENCIJA

Po dvejų metų pertraukos 2007 m. balandžio 16–21 dienomis Rusijos Federaci-joje, Sankt Peterburge ir jo priemiestyje Gatčinoje vyko XIV Rusijos numizmatikos konferencija. Tradiciškai joje dalyvavo atstovai iš Rusijos, NSV bei kitų valstybių. Konferenciją organizavo Valstybinio Ermitažo Numizmatikos skyrius.

Į 2007 m. konferenciją pranešimus atsiuntė ir joje dalyvavo atstovai iš Baltaru-sijos, Danijos, Estijos, Kazachstano, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Slovakijos, Tailan-do, Ukrainos, Uzbekijos, Vokietijos. Palyginus su 2005 m. konferencija, šioje ypač mažai buvo atstovų iš Vakarų Europos ir kitų žemynų, tačiau dalyvių skaičius išliko

toks pat. Šios konferencijos pranešimų tezių rinkinyje paskelbtos 161 pranešimo santraukos, tačiau apie 10 pranešėjų į konferenciją neatvyko.

Iš Baltijos valstybių konferencijoje dalyvavo Estijos istorijos muziejaus darbuotojas I. Leimus ir Estijos istorijos instituto darbuotojas M. Kiudso. Latvijai atstovavo Latvijos istorijos instituto darbuotoja T. Berga ir Latvijos istorijos muziejaus darbuotoja L. Grinberga. Lietuvai atstovavo Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriaus darbuotoja D. Grimalauskaitė ir Lietuvos istorijos instituto Miestų tyrimų skyriaus darbuotojas L. Kvizikevičius.

Konferencijos atidarymas ir plenarinis posėdis vyko Valstybinio Ermitažo patalpose. Atidarymo kalbą pasakė Valstybinio Ermitažo direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams G. V. V i l i n b a c h o v a s, po to skaityti pranešimai. Kitas dienas konferencijos darbas vyko Gatčinoje, buvusiuose Pavlo I rūmuose, dabar muziejaus-rezervato patalpose.

Pranešimai skaityti sekcijose bei pateikti stendiniu būdu. Įvairiu metu veikė 9 teminės sekcijos – Antikos (11 pranešimų), Antikos–Bizantijos (13), Vakarų Europos (12), Rytų (30), Rusijos numizmatikos (33), faleristikos (23), bonistikos (11), surogatinių piniginių ženklų ir žetonų (9), mokslo ir muziejų rinkinių istorijos (16).

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatikos tema buvo perskaitytas vienas pranešimas – V. R i a b c e v i č i a u s „Apie dvi Naugardo-Seversko kunigaikščio Dmitrijaus-Kaributo Algirdaičio monetas“. Jis pateikė naują monetų legendų variantą bei šias monetas datavo 1385–1386 m. Be to, buvo pristatyti dar 6 pranešimai ir jų tezės, susiję su Lietuvos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės palikimu.

D. G r i m a l a u s k a i t ė bendrė su Rusijos archeologu J. K a l a š n i k o v u pranešime „2006 m. prekių antspaudų radiniai Kalinigrade“ aptarė ir Lietuvos sfragistinę medžiagą. Stendiniame pranešime atstovė iš Lietuvos pristatė duomenis apie dvarininko Antano Zaborskio (1850–1906) numizmatinį rinkinį.

Rusijos atstovas S. T r a v k i n a s perskaitė pranešimą „Lenkiškos ir lietuviškos monetos Besarabijoje. XIV a. pab. – XVI a.; kai kurie apyvartos ypatumai“. Autorius, remdamasis monetų lobių, surastų dabartinėje Moldovos teritorijoje, sudėtimi, dar kartą pakartojo jau anksčiau jo paties paskelbtus duomenis, iš esmės nieko naujo nepateikdamas.

Baltarusijos atstovas iš Vitebsko muziejaus V. Š i š a n o v a s pateikė tezes tema (pranešėjas neatvyko) „Užsienio bilono klausimas Rusijos XIX a. I pusės finansų politikoje“. Autorius atskleidė šio klausimo dinamiką ir parodė problemos sprendimo nesėkmes. Kita Baltarusijos atstovė – N. K o l o b o v a pranešime „XIX a. I p. Rusijos klastotos asignacijos ir monetos Vitebsko gubernijoje“ į apyvartą įvedė iki šiol nenaudotą šaltinį – Vitebsko civilinio gubernijos fondo duomenis bei pateikė kelis naujus pinigų klastojimo faktus. L. K v i z i k e v i č i u s pranešime „XIX a. Vilniaus gubernijos pinigų klastojimo vystymosi tendencijos“ aptarė klastojimo reiškinių dinamiką, pokyčius ir transformacijas.

Estijos atstovas I. L e i m u s a s perskaitė pranešimą „Baltijos regiono pinigų apyvarta I–II tūkst. sandūroje numizmatinių šaltinių duomenimis“, kuriame situacija Lietuvoje liko nepaliesta. Dar du atstovai iš Lietuvos atsiuntė pranešimų tezes, tačiau konferencijoje nedalyvavo. Lietuvos banko muziejaus darbuotojas V. R u z a s bendrai su Baltarusijos atstovu I. S i n č i u k u pateikė pranešimo tezes apie Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomus du miniatiūrinius Rusijos imperijos medalius. Lietuvos nacionalinio muziejaus darbuotojas E. R e m e c a s atsiuntė pranešimo tezes apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seniausių monetų radinius Vilniaus Žemutinės pilies rūmuose.

Apibendrinant visus pranešimus galima teigti, kad dominavo naujai atrastos medžiagos ir muziejuose saugomų eksponatų pristatymas ir publikavimas. Pastebimai mažėja apibendrinančių, probleminių bei metodologinės pakraipos pranešimų. Tai yra konferencija krypsta muziejinkystės, bet ne istorijos mokslo keliu. Neatsitiktinai baigiamajame plenariniame posėdyje paskelbta, kad būsimose konferencijose darbas vyks ne teminiu, bet probleminiu principu. Tai reiškia, kad šią negatyvią tendenciją pastebėjo ir patys organizatoriai.

Konferencijos metu organizuota ekskursija po muziejų – Pavlo I rūmus, o paskutinę dieną – Gatčinos apylinkes. Asmenine iniciatyva įvyko profesionalių numizmatų asociacijos Baltijos skyriaus susirinkimas, kuriame buvo išdalinti draugijos nario ženkleliai, pagaminti Vilniaus monetų kalykloje. Taip pat nutarta šių metų rugpjūčio mėn. surengti seminarą Taline.

Linās K v i z i k e v i č i u s

NE VIEN NORMANAS DAVIESAS: KELIOS PASTABOS APIE PIRMAJĄ UŽSIENIO ISTORIKŲ, TYRINĖJANČIŲ LENKIJOS ISTORIJĄ, KONGRESĄ

2007 m. birželio 28–30 d. Krokuvėje įvyko pirmasis užsienio istorikų, tyrinėjančių Lenkijos istoriją, kongresas, į kurį susirinko istorikai ne tik iš kaimyninių šalių ir regionų, bet ir iš tokių egzotiškų vietų kaip Australija ar Urugvajus. Kongreso globėjas buvo Lenkijos Respublikos prezidentas Lechas Kaczyńskis, o patį kongresą organizavo Lenkijos istorikų asociacijos Krokuvos skyrius, padedant Lenkijos istorijos muziejui (Varšuva), Jogailaičių universitetui, Krokuvos municipalitetui bei Tarptautiniam Krokuvos kultūros centrui. Vienas pirmųjų užsienio istorikų susitikimų, nagrinėjusių

Lenkijos istorijos klausimus, įvyko 2006 m. Poznanėje, jame nemažai diskusijų sukėlusį pranešimą perskaitė Alvydas Nikžentaitis¹.

Kongrese dalyvavo, matyt, garsiausias Lenkijos istorijos specialistas, kurio darbai, sukeldami nemažai diskusijų, propaguoja lenkų tautos istoriją pasaulyje. Tai Oksfordo universiteto profesorius, dabar atstovaujantis Vroclavo universitetui Normanas Daviesas. Tačiau, kaip rodo kongreso dalyvių skaičius ir temų pristatymas, Lenkijos istorija domina ne vien N. Daviesą. Didėjantį susidomėjimą Lenkijos istorijos tyrinėjimais rodo tokių tyrimų sklaidos geografija ir gausėjantis jaunų mokslininkų skaičius. Tuo labiau, kaip akcentavo kongresą atidaręs istorikas, diplomatas ir Lenkijos senatorius Władysławas B a r t o s z e w s k i s, istorijos ir politikos persipynimas, istorinės atminties klausimai vėl tampa aktualūs. Jis kėlė klausimus, kokia turi būti Lenkijos istorijos politikos ateitis, ar Lenkija gali efektyviai suformuoti savo istorijos įvaizdį aplinkiniuose kraštuose, ar egzistuoja tarptautiniai istorinės politikos standartai? O jei jų nėra, ar jie turėtų būti sukurti. Įvadinėje W. Bartoszewskio kalboje iškelti klausimai tarsi davė toną tolesnėms diskusijoms. Žymus lenkų ir žydų santykių tyrinėtojas Antony P o l o n s k i (Valthamas, JAV) pranešime „Lenkija ir lenkų–žydų santykiai XX amžiuje žydų istoriografijos refleksijoje“ pastebėjo, jog jaunoji istorikų karta tiek Lenkijoje, tiek Izraelyje jaučia vienos, bendros istorijos ilgesį, siekdama normalizuoti požiūrį į praeitį ir atsiriboti vien nuo tautų kančios, viktimizacijos ar pohołokaustinės traumos akcentavimo.

Kongreso metu buvo įteiktas apdovanojimas *Pro historia Polonorum* (Galo Anonimo, pirmojo Lenkijos metraštininko, statulėlė), kuri atiteko Jeilio universiteto profesoriumi Timothy Snyderiui už studiją „The Reconstructions of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus 1569–1999“².

Kongrese buvo perskaityta daugiau nei šimtas pranešimų, diskutuota apie istorinę atmintį, viduramžių Lenkijos tyrimus, XIX–XX a. valstybingumo problemas, moderniosios istoriografijos, politinių institucijų raidą Europoje ir Lenkijoje, migracijos problemas, televizijos dokumentiką ir istoriją. Bene svarbiausios buvo ir daugiausia debatų sukėlė temos, susijusios su Antrojo pasaulinio karo, pokario Liaudies Lenkijos respublikos raida bei istorinės atminties problemomis.

Alexandra V i a t t e a u (Paryžius) pranešime „Varšuvos sukilimas ir „Solidarumas“ prancūzų istoriografijos vertinimu“ pažymėjo faktų ignoravimą bei stereotipų formavimą ne tik Prancūzijos vidurinėse mokyklose, bet ir tarp intelektualų. Iki šiol

¹ Žr. A. N i k ž e n t a i t i s, Jak można podzielić wspólną historię? Dzieje Rzeczypospolitej Obójga Narodów historiografii i świadomości Litwinów, „O nas bez nas“. *Historia Polski w historiografiach obcojęzycznych*, Poznań, 2007, s. 123–134.

² S. T i m o t h y, *Rekonstrukcja narodów: Polska, Ukraina, Litwa, Białoruś, 1569–1999*, Przełożyła M. Pietrzak, Sejny, 2006, 350 s.

Prancūzijos mokyklose tebegalioja direktyva, reikalaujanti komunizmo nevadinti totalitarine sistema. Mokyklose supažindinama su holokausto Lenkijoje raida, bet nėra nė žodžio apie komunizmo nusikaltimus lenkų tautai. 1944 m. sukilimą Varšuvoje daugelis įsivaizduoja kaip 1943 m. Varšuvos geto sukilimą ar bent jo tąsą. Pastebima, jog intelektualų diskusijose dominuoja tokie Lenkijos karo metų istorijos faktai, kaip padėtis Varšuvos gete, Varšuvos geto sukilimas bei žydų tautos naikinimas Lenkijos teritorijoje. Prancūzų istoriografija ir žiniasklaida ilgai atspindėjo sovietų formuojamą požiūrį, neigiantį arba bent minimalizuojantį komunistinės sistemos nusikaltimus Lenkijos teritorijoje ir nutylintį lenkų indėlį Antrajame pasauliniame kare. Tik 2004 m. liepos 31 d., prisimindama Varšuvos sukilimą „Le Mond“ pirmą kartą pažymėjo, kad, kai vokiečiai malšino Varšuvos sukilimą, sovietų armija stovėjo kitoje Vyslos pusėje.

Kontroversiški Lenkijos istorijos klausimai Rusijos istoriografijoje yra glaudžiai susiję su politiniais pokyčiais Rusijoje. Olegas K e n a s (Sankt Peterburgas) pranešime „Ką šiandieniniai Rusijos istorikai nori sužinoti apie XX amžiaus Lenkiją“ teigė, kad visuomenės požiūris į Lenkijos istoriją konstruoja Rusijos tapatumą, o geopolitinės studijos dominuoja ir kartais net nulemia kultūrinius, socialinius ir politinius Lenkijos ir Rusijos santykių tyrimus. Lapkričio 4-oji, diena, kai 1612 m. Dimitrijus Požarskis išvijė Dimitrijų Apsišaukėlį ir lenkų armiją iš Maskvos, 2005 m. oficialiai buvo paskelbta Rusijos vienybės diena, taip pakeičiant ideologinių nuostatų nebeatitinkantį Spalio revoliucijos minėjimą. Šios datos pasirinkimą, matyt, lėmė ir tai, kad epizodas su Dimitrijumi Apsišaukėliu buvo istoriškai arčiausias.

Tad, kaip taikliai pastebėjo W. Bartoszewskis, Rusijos politikai, prisimindami „lenkų okupantus Smolenske“, nedviprasmiškai formuoja ir realizuoja istorijos politiką. Kita vertus, lietuviams reikėtų pasimokyti iš lenkų, kurie skiria daug dėmesio komunistinės Lenkijos istorijos problemoms. Tautos atminties institutas (*Instytut Pamięci Narodowej*), pradėjęs veiklą 2000 m., kasmet aktyviai leidžia dokumentų rinkinius, monografijas, atsiminimus ir studijas, susijusias su Lenkijos pagrindinės valstybės veikla nacių okupacijos metu, vokiečių ir sovietų okupacijomis, Lenkijos Liaudies Respublikos politika ir rezistencijos formomis.

Vienu kontroversiškiausių klausimų išlieka Katynės žudynių vertinimas. Lenkijos seimas, 2005 m. paminėjęs 65-ąsias Katynės nusikaltimo metines, pareikalavo, kad Rusija pripažintų jį genocidu ir perduotų visus archyvinius dokumentus, susijusius su šia tragedija. Lenkijos istorikai šį nusikaltimą laiko genocido apraiška, tačiau Rusijos istoriografijoje jau pasirodė „anti-Katynės“ koncepcija, pagal kurią lenkų kariškiai atseit nužudė dešimtis tūkstančių rusų – Raudonosios armijos belaisvių per 1920 m. Lenkijos ir Sovietų Rusijos karą.

Kontroversiškų klausimų Lenkijos karo metų istorijoje yra tikrai daug, nors, kaip pažymėjo patys lenkų tyrinėtojai, nėra net tinkamos sintezuojančios Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karo, net tarpukario Lenkijos istorijos.

Ilgai dominavusią nuomonę, jog žydus Lenkijoje žudė vien vokiečiai, kai lenkai laikėsi pasyviai, sugriovė Jano Tomaszo Grosso aprašytas lenkų gyventojų įvykdytas masinis žydų Jedvabnės miestelyje sudeginimas, sukėles didžiules diskusijas tarp istorikų ir intelektualų³. 2004 m. vasarą vykusi diskusija, minint Varšuvos sukilimo šešiasdešimtmetį, išsiskyrė politizuotų nuomonių priešprieša. Vieni teigė, jog tai buvo herojiškas aktas, o sukilėliai, nors ir pralaimėjo mūšį dėl Varšuvos, laimėjo karą Lenkijai, kiti, prisimindami populiarus poeto žodžius, sakė, jog „šaudėme deimantais į vokiečius“ (tai yra praradome doriausius šalies patriotus), ir vadino tai istorine klaida. Jau minėtas N. Daviesas populiarioje knygoje priminė, kad Vakarai 1944 m. dar kartą išdavė Lenkiją⁴.

Vladimiras K r a v č e n k o (Charkovas) pranešime „XX amžiaus Lenkija Ukrainos istoriografijoje“ pažymėjo, jog vieningas Ukrainos istoriografijos požiūris į XX a. Lenkijos istoriją dėl pačios Ukrainos regioninių ir geopolitinių skirtumų neegzistuoja. Kadangi Ukraina yra politiškai susiskaldžiusi į Vakarų ir Rytų, dvi istoriografinės linijos eina skirtingais keliais, vertindamos 1920 m. Lenkijos ir Sovietų Rusijos karą, Pilsudskio užsienio politiką, UNA-UPA armijos veiksmus Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Pasitaiko ir istorinių kuriozų. 2005 m. Charkove buvo atidengtas paminklas UNA-UPA aukoms atminti, nepaisant to, kad ši ukrainiečių sukilėlių armija veikė vakarinėje Ukrainos dalyje ir niekada Charkove nebuvo.

Susidomėjimo sulaukė lietuvių istorikų pranešimai, perskaityti lenkiškai. Lietuvai šiame kongrese atstovavo ir pranešimus skaitė Rimantas M i k n y s (Lietuvos istorijos institutas), Rimvydas P e t r a u s k a s (Vilniaus universitetas), Alvydas J o k ū b a i t i s (Tarpautinių santykių ir politikos mokslų institutas) ir Andrzejus P u k s z t o (Vytauto Didžiojo universitetas).

R. Miknys pranešime „Lietuvos istoriografijos tyrimai XX a. Lenkijos istorijos klausimais“ teigė, jog nors šalys yra artimos kaimynės ir istoriniai partneriai, specialiai XX a. Lenkijos istorijos tyrimais Lietuvos istorikai nesidomi. Natūralu, jog daugiausia nagrinėjami politiniai ir visuomeniniai procesai, susiję su Lietuvos istorija (Vilniaus problema tarpukario metais, Armijos Krajovos veiksmai karui baigiantis, Lietuvos lenkų repatriacija 1944–1959 metais, Lenkijos–Lietuvos santykiai 1919–1939 metais, tautiniai santykiai Vilnijoje 1919–1939 metais).

Tuo tarpu R. Petrauskas pranešime „Lenkų medievistika ir Lietuvos istoriografija“ pažymėjo, kad Lietuvos viduramžių specialistų tyrimai nuo pat XX a. pirmosios

³ J. T. G r o s s, *Sąsiedzi. Historia zagłady żydowskiego miasteczka*, Sejny, 2000. Žr. naujausias studijas: J. T. G r o s s, *Fear. Anti-Semitism in Poland after Auschwitz. An Essay in Historical Interpretation*, Princeton, 2006; A. Ż b i k o w s k i, *U genezy Jedwabnego. Żydzi na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej wresień 1939–1941*, Warszawa, 2006.

⁴ N. D a v i e s, *Powstanie '44*, Kraków, 2004.

pusės buvo glaudžiai susiję su Lenkijos istoriografijos keltomis paradigmomis, o sovietiniais metais Lietuvos medievistai savo tyrimų sferoje labiau galėjo pasislėpti nuo ideologinių kanonų. Jis nubrėžė konkrečias Lenkijos medievistikos tyrimų koncepcijas, kuriomis galėtų pasinaudoti Lietuvos viduramžių tyrinėtojai.

Andrzej P u k s z t o pranešime „Lenkų lietuvių santykiai XIX amžiuje (iki 1918 m.) šiuolaikinių Lietuvos istorikų požiūriu“ referavęs pagrindinius Lietuvos istorikų tyrimus, skirtus Vilniaus universiteto atkūrimui (Darius Staliūnas), Katalikų dvasinės akademijos veiklai (Vytautas Jogėla), Mykolui Riomeriui (Janas Savickis), Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui (Vytautas Merkys ir Aldona Prašmantaitė), daugiau dėmesio skyrė Antano Kulakausko ir Egidijaus Aleksandravičiaus monografijos „Lietuva XIX amžiuje“, kaip sintezuojančios lenkų ir lietuvių santykių XIX a. tyrimus, analizei. Pabrėžęs, kad ši monografija yra išleista ir lenkų kalba, jis atkreipė dėmesį į naujas lenkų ir lietuvių tarpusavio santykių interpretacijas, palyginus su tarpukario, lietuviškos emigracijos ir sovietinio periodo istorikų darbais.

Alvydas J o k ū b a i t i s pranešime „Lenkijos nepriklausomybės pojūtis žvelgiant iš Lietuvos perspektyvos“ kalbėjo apie moralės ir politikos santykio problemą Vidurio Rytų Europos politinėje mintyje, apie moralinį imperatyvą politikoje ir tautinės valstybės koncepcijoje, pažymėdamas, kad be moralinių klausimų ir vertybių kėlimo, kurias XX a. pradžioje nacionalistai akcentavo su tautinės valstybės idėja, vien tautinės valstybės idėja netenka pagrindo.

Kokią išvadą būtų galima padaryti kongrese išklauius diskusijas? Ne vien istorikams, bet ir politikams ar visuomenės veikėjams, istorinius argumentus naudojančiams politikoje, būtina subtili išvalga, tolerancija ir dialogo paieškos. Nors Hėgelis yra pasakęs, jog „istorija mus moko, kad mes nieko iš jos neišmokstame“, sudėtingi praėjusio amžiaus įvykiai ir procesai neturėtų būti pamiršti.

Vygantas V a r e i k i s